

ภูมิสังคม : การศึกษาเชิงวิเคราะห์ วิจัย และวิธาน

Geosocial: An Analytic, Appreciative, and Applicative Study

เมธา หริมเทพาธิป

Metha Harimtepathip

ชัยโรจน์ นพเฉลิมโรจน์

Chairoj Nopchaleromroj

วัชรารัตน์ สุนทรนาเวศ ฌ

Wachararasamee Suntornwanawes Shaw

มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา

Suan Sunandha Rajabhat University

E-mail: metha.ang@gmail.com

วันที่รับบทความ (Received) : 31 มกราคม 2566

วันที่แก้ไขบทความ (Revised) : 30 ธันวาคม 2566

วันที่ตอบรับบทความ (Accepted) : 30 ธันวาคม 2566

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์ วิจัย และวิธานหลักการทรงงานข้อภูมิสังคม วิถีการศึกษาเป็นแบบเชิงคุณภาพ โดยศึกษาค้นคว้าและรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเกี่ยวกับหลักการทรงงานในพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ผลการวิจัยพบว่า 1. ผลการวิเคราะห์ พบว่า ภูมิสังคมสามารถแบ่งออกได้ 2 ส่วน คือ ภูมิศาสตร์ ได้แก่ ภูมิประเทศ ลักษณะของพื้นที่ และสังคมศาสตร์ในสังคมวิทยา ได้แก่ ลักษณะของประชากร พฤติกรรมการอยู่ร่วมกันของแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์ในพื้นที่ต่าง ๆ 2. ผลการวิจัย พบว่า ทำให้ทราบถึงจุดร่วมของแต่ละพื้นที่ และระหว่างพื้นที่ที่มีความต้องการสิ่งใด ทำให้ทราบถึงจุดต่างของแต่ละพื้นที่ที่ควรมีทิศทางการพัฒนาให้สอดคล้องกับอัตลักษณ์ของแต่ละภูมิสังคม เกิดการส่งเสริมจุดแข็งของแต่ละพื้นที่สู่ความเป็นเลิศเพื่อประโยชน์สุขส่วนรวม และช่วยทำให้แต่ละภูมิสังคมเกิดความสมดุล ความพอดี เข้ากันได้กับวิถีการดำเนินชีวิตของคนซึ่งเป็นเหตุให้เกิดความสุขของคนในสังคมนั้น ๆ 3. ผลการวิธาน พบว่า แนวทางการนำหลักการทรงงานข้อนี้ไปประยุกต์ใช้ สามารถประยุกต์ใช้ได้ดังนี้ 1) สืบหาข้อมูลเชิงปริมาณและคุณภาพของสังคมนั้น ๆ 2) นำข้อมูลต่าง ๆ มาวิเคราะห์และสังเคราะห์ “แสวงหาจุดร่วม สงวนจุดต่างอย่างสร้างสรรค์” ในส่วนที่เป็นจุดร่วมนั้นให้ทุกคนนำมาปฏิบัติร่วมกันเพื่อคุณภาพชีวิตหรือความสุขมวลรวมของทุกคน

คำสำคัญ: ภูมิสังคม, หลักการทรงงาน, วิเคราะห์ วิจัย, วิธาน

ABSTRACT

The objective of this research article is to analyze, appreciate, and apply a royal working principle in respect with geosocial. The study was based on the qualitative approach by searching and compiling the information from all related documents and research papers regarding the royal working principle used by His Majesty King Bhumibol Adulyadej. The results were the following. 1. From the analytic result, geosocial could be divided into 2 parts: geography, e.g., landscape, area characteristics; and social science in sociology, e.g., demography, behavior, living of each ethnic in various areas. 2. From the appreciative result, geosocial could make us know the point of parity of each area and between areas, know points of difference of each area where should have the development direction to be relevant to each geosocial identity, drive the strength of each area to excellence for public benefit and happiness, and help each geosocial have balance, and get along with people's living that caused happiness of people in that society. 3. From the applicative result, this royal working principle could be applied as follows: 1) surveying both quantitative and qualitative information of that society; and 2) Analyzing and synthesizing all information in order to "find out points of parity, and set aside points of difference constructively". For the points of parity, it would be applied together for all people's quality of life and happiness.

Keywords: Geosocial, Working Principles, Analytic Appreciative Applicative Study

1. บทนำ

มนุษย์ย่อมเป็นสิ่งอยู่ในโลก (being in the world) เมื่ออยู่ในโลก จึงมีโลกแวดล้อมและมีอิทธิพลต่อความคิด ความเชื่อและการดำรงชีวิต ในอดีตสนใจด้านสังคม การปกครอง ระบบเศรษฐกิจและเทคโนโลยีการผลิต ในปัจจุบันจึงขยายเป็น สังคม เศรษฐกิจ การเมือง วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี โดยไม่ลืมที่จะคิดถึงวัฒนธรรม ประเพณี ค่านิยม รวมไปถึงภูมิประเทศและภาวะการข้ามพรมแดน (beyond frontier) นำไปสู่กระแสโลกาภิวัตน์ที่โอบกอบโลกทั้งใบไว้ในกระแสแห่งการเปลี่ยนแปลงและการยอมรับโดยไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ การพัฒนาจึงมีภาวะไล่ตามกระแสนี้ โดยแบ่งออกเป็น กลุ่มที่ไล่ทัน กลุ่มเรียกร้องให้ช่วย และกลุ่มสร้างเอง ทำให้เกิดภาวะแรงกดดันต่อการพัฒนาประเทศเพื่อให้ได้สังคมคุณภาพที่ดีในระดับ ที่ดีกว่าเดิม การพัฒนาใดๆ ต้องคำนึงถึงสภาพภูมิประเทศของบริเวณนั้นว่าเป็นอย่างไร จะพัฒนาเรื่องใดต้องสนใจกายภาพของสถานที่ ดิน น้ำ อากาศ ทรัพยากรธรรมชาติ ความใกล้เคียงสถานที่อื่น ย่อมเป็นสิ่งที่ต้องสืบค้นให้รู้เพื่อจะได้บริหารจัดการได้เบื้องต้น หากติดขัดต่อปัญหานี้เสียแล้วย่อมทำให้ การมุ่งมั่นพัฒนาสะดุดลง หลังจากนั้นต้องสนใจสังคมวิทยา จิตวิทยา ประเพณี วัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกันกับลักษณะนิสัยใจคอของคนทั้งในระดับภาพรวมและ

ความเป็นท้องถิ่นเพื่อแสวงหาการมีส่วนร่วม (participation) การเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของการพัฒนา (engagement) และการมีพันธะที่จะต้องกระทำด้วยใจอย่างจิตอาสา (commitment) การพัฒนาที่ดำเนินการโดยสนใจในผู้อื่น (concerning in the other) ย่อมเป็นการพัฒนาที่ต้องใช้พลังแห่งการสร้างสรรค์ การปรับตัว การร่วมมือและการแสวงหาสิ่งใหม่ที่ดีขึ้นกว่าเดิม เพราะผู้อื่นในที่นี้ไม่ใช่เพียงเรื่องของคน แต่ยังรวม คน สัตว์ สิ่งของ ธรรมชาติ และโลกใบนี้ อันเป็นสิ่งที่รายล้อมและบีบกรอบ (enflame) การดำรงชีวิตของมนุษย์ให้มุ่งไปในทิศทางหนึ่งทิศทางใด หากแต่สังคมโลกปัจจุบันมุ่งหวังให้อารยธรรมของมนุษยชาติอยู่ร่วมกันกับโลกอย่างสันติสุข (ชัยโรจน์ นพเฉลิมโรจน์, 2564, หน้า 164-165)

หลักการทรงงานข้อ “ภูมิสังคม” นี้ มีความเชื่อมโยงกับหลักการทรงงานข้อ “ระเบิดจากข้างใน” ต่างกันตรงที่ “ภูมิสังคม” วางอยู่บนรากฐานปรัชญาสังคม ที่ครอบคลุมทั้งส่วนของสังคมวิทยา ประวัติศาสตร์ และภูมิประเทศ ที่จำเป็นต้องประสานการมีส่วนร่วมในทุกขั้นตอนเพื่อให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุดในการพัฒนา ส่วนระเบิดจากข้างในนั้น วางอยู่บนรากฐานปรัชญามนุษยศาสตร์ ที่ครอบคลุมทั้งส่วนบุคคล ครอบครัว และ เศรษฐศาสตร์

หากมองผ่านวิธีคิดเชิงระบบ หลักการทรงงานข้อ “ระเบิดจากภายใน” จะอยู่ในส่วนของปรากฏการณ์ (event) แต่มีความลุ่มลึกไปจนถึงขั้นระดับความเชื่อ (mental model) แต่ หลักการทรงงานข้อ “ภูมิสังคม” จะอยู่ในส่วนของแบบแผนหรือแนวโน้ม (pattern) ซึ่งเกิดจากการถอดปรากฏการณ์เฉพาะหน่วยเชิงปัจเจกบุคคล เพื่อหา “ส่วนร่วม” ของทุกปรากฏการณ์ ในทางปรัชญาเรียกว่า “การถอดสิ่งสากล” (abstraction) เพื่อหาสิ่งที่เป็นลักษณะร่วมบางอย่างของปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นซ้ำๆ

เมื่อต้องการกำหนดโครงสร้างของระบบ (structure) จึงนำเอา “แบบแผนหรือแนวโน้ม” ของแต่ชุมชน มาค้นหาลักษณะร่วมบางอย่างอีกครั้งหนึ่ง สิ่งเหล่านี้จะนำมาซึ่งการกำหนดนโยบายชาติ กฎหมาย การออกแบบโครงสร้างทางกายภาพทั้งประเทศ เพื่อการแก้ปัญหาและพัฒนาในทุกชุมชนทั่วประเทศ

นอกจากนี้ หลักภูมิสังคม ยังเกี่ยวข้องกับปรัชญาการพัฒนาชุมชน ที่มีรากฐานมาจากความเชื่อที่ว่า คน เป็นทรัพยากรมนุษย์ที่มีความสามารถ มีศักยภาพและพลังอันซ่อนเร้นแฝงอยู่ ทานได้แก่ กำลังความคิด แรงงาน ฝีมือหรือทักษะ ซึ่งพลังเหล่านี้ถ้าได้รับการขุดค้นและนำมาใช้ให้เป็นประโยชน์แก่ชุมชน ก็จะสามารถบันดาลความสำเร็จทั้งปวงให้แก่ชุมชนได้ ความเชื่อพื้นฐานเกี่ยวกับมนุษย์ อาจสามารถแบ่งออกเป็น 5 ประการดังนี้

1) ความเชื่อและการเคารพในความแตกต่างระหว่างบุคคล คือเชื่อว่า มนุษย์ทุกคนต่างมีความสำคัญ และมีลักษณะเฉพาะตัว ซึ่งแตกต่างกันไป แต่ละคนจึงควรได้รับการปฏิบัติอย่างเป็นธรรม ได้รับเกียรติในฐานะที่เป็นมนุษย์คนหนึ่ง

2) ความเชื่อในสิทธิของมนุษย์ที่ว่า มนุษย์ทุกคนย่อมมีสิทธิ และสามารถกำหนดวิถีการดำรงชีวิตของตนตามที่ตนต้องการ

3) ความเชื่อในความสามารถในการเรียนรู้ของมนุษย์ว่า มนุษย์ทุกคนถ้าได้รับโอกาสย่อมสามารถเรียนรู้ เปลี่ยนแปลงเจตคติและพฤติกรรมตลอดจนสามารถพัฒนาขีดความสามารถในการรับผิดชอบต่อสังคมของตนให้สูงขึ้น แต่แต่ละบุคคลจึงควรได้รับโอกาสในการศึกษาเพื่อการเรียนรู้

4) ความเชื่อในความสามารถเป็นผู้นำของบุคคลว่า มนุษย์ทุกคนมีความสามารถในการคิดริเริ่มการเป็นผู้นำ และทุกคนมีศักยภาพ (potential) ที่ซ่อนเร้นอยู่ ซึ่งความสามารถเหล่านี้ ถ้าได้รับการพัฒนาให้ถูกทาง จะสามารถนำมาใช้ให้เกิดประโยชน์ได้ ซึ่งการพัฒนาเรื่องดังกล่าว เนื่องจากมนุษย์เป็นสัตว์สังคม วิธีที่ดีที่สุดคือ การใช้กระบวนการกลุ่ม

5) ความเชื่อในพลังชุมชน และความสามารถของชุมชนว่า พลังขีดความสามารถของชุมชนมีความสำคัญต่อบุคคล ชุมชนและประเทศโดยรวมจึงมีความจำเป็นต้องพัฒนาพลังและขีดความสามารถของชุมชนในทุกๆ ด้าน

จากความเชื่อดังกล่าวนี้นำให้เกิดหลักการพึ่งพาตนเองของประชาชน หลักการนี้เน้นให้ประชาชนในท้องถิ่นรู้จักช่วยตนเอง (self - help) หรือพึ่งตนเอง self - reliance) ได้ ซึ่งมีความหมายว่าชุมชนแต่ละชุมชนจะต้องอาศัยทรัพยากรของตนเองเป็นหลักไม่ว่าจะเป็นเรื่องของกำลังงาน ทรัพยากรธรรมชาติ หรือทรัพยากรทางวัฒนธรรมทางภูมิสังคม การพึ่งตนเองนี้ไม่ใช่เป็นเรื่องของใครคนใดคนหนึ่งในชุมชน แต่เป็นเรื่องของส่วนรวม (collective self - reliance) และมีเรื่องของ การแยกตัวโดดเดี่ยวด้วยการปิดหมู่บ้าน เพราะยังต้องพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันกับชุมชนอื่นๆ ด้วย

หลักการช่วยตนเองนี้มาจากแนวคิดที่ว่า วิธีการช่วยเหลือคนที่ดีที่สุด คือ การช่วยให้คนมีความสามารถที่จะช่วยตนเองไปได้ โดยไม่ต้องคอยพึ่งคนอื่นเสมอไป หมายความว่า รัฐบาลยังต้องคอยช่วยเหลืออยู่เรื่อย ๆ แล้ว การช่วยเหลือก็ปราศจากประสิทธิภาพ รัฐบาลทำหน้าที่แค่เพียงให้การสนับสนุนบางอย่างที่เกินขีดความสามารถของประชาชนในท้องถิ่น เช่น ด้านวิชาการและการเงิน เป็นต้น

การสนับสนุนให้ประชาชนมีความสามารถที่จะพัฒนาชุมชนตนเองได้นั้น ควรคำนึงถึงขีดจำกัดของประชาชนด้วยเช่นกัน การดำเนินงานพัฒนาควรเริ่มจากสิ่งเล็กๆ น้อยๆ และจากสิ่งง่ายๆ ไปหายาก เช่น การพัฒนาตัวเองและครอบครัวก่อน จึงออกไปร่วมในกิจกรรมชุมชน เช่นเดียวกัน การดำเนินโครงการใดๆ ก็ตามควรทำแบบค่อยเป็นค่อยไป เพื่อเปิดโอกาสให้ประชาชนแสวงหาข้อมูลประกอบการพิจารณาตัดสินใจและดำเนินงาน ซึ่งเป็นการเรียนรู้จากการทำงานนั้นๆ นอกจากนั้นจะต้องเตรียมความพร้อมประชาชน เพื่อให้เขาเหล่านั้นสามารถช่วยเหลือตนเองต่อไปได้ ด้วยการให้ความรู้ พัฒนาทักษะจากการฝึกอบรมในด้านต่าง ๆ (จรัส นวลนิ่ม, 2540)

ส่วนการศึกษาเชิงวิเคราะห์ วิจัย และวิชานั้น เป็นแนวทางการศึกษาที่มีความอย่างมีวิจารณ์ญาณบนพื้นฐานปรัชญาหลังนวยุคสายกลางที่สามารถนำมาศึกษาหลักการทรงงานโดยมุ่งหวังผลอันเลิศ คือ การพัฒนาคุณภาพชีวิต สิ่งสำคัญของการตีความก็คือ ต้องให้ความสำคัญกับปณิธาน อันเป็นเจตนารมณ์ของพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร โดยทรงประกาศพระราชปณิธานในพระราชพิธีบรมราชาภิเษก ซึ่งเรียกว่า พระปฐมบรมราชโองการ ความว่า “เราจะครองแผ่นดินโดย

ธรรม เพื่อประโยชน์สุขแห่งมหาชนชาวสยาม” พระปฐมบรมราชโองการนี้เปรียบเสมือนพระราชปณิธานหรือพระราชสัตยาธิษฐานว่าพระองค์จะไม่ละทิ้งประชาชน

ดังนั้น ผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาหลักการทรงงานข้อที่ 5 ได้แก่ ภูมิสังคม เพื่อเป็นพื้นฐานในการวิเคราะห์ วิจัย วิชาน หลักการทรงงานในข้อต่อๆ ไป เพื่อที่จะได้มีโอกาสได้นำเอาสมบัติอันล้ำค่าซึ่งถือได้ว่าเป็นหลักการของปรัชญาไทยที่คิดค้นโดยพระมหากษัตริย์ไทยมาใช้โดยสำนักในพระมหากษัตริย์คุณอันหาที่สุคติได้ เพื่อคุณภาพชีวิตที่ดีประชาชนส่วนรวมต่อไป

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อวิเคราะห์ วิจัย และวิธานหลักการทรงงานข้อภูมิสังคม

3. วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงปรัชญา โดยใช้ระเบียบวิธีการวิจัยเอกสาร (Documentary Research) ซึ่งแบ่งเอกสารเป็นเอกสารปฐมภูมิและเอกสารทุติยภูมิ

3.1 เอกสารปฐมภูมิ ประกอบด้วยเอกสารแนวคิดและทฤษฎีการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริในพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร (2560) จัดพิมพ์โดยสำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ (สำนักงาน กปร.)

3.2 เอกสารทุติยภูมิ ประกอบด้วย ก) เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับหลักการทรงงาน และ ข) บทความ ทรรศนะที่เกี่ยวข้องกับหลักการทรงงาน

เมื่อรวบรวมเอกสารเสร็จสิ้นแล้ว นำเอกสารมาเรียบเรียง จากนั้นวิเคราะห์ วิจัย และวิธานหลักการทรงงานข้อ “ภูมิสังคม” เพื่อนำไปสรุปผล อภิปรายผล และเสนอแนะในบทสุดท้าย

4. สรุปผลการวิจัย

1. ผลการวิเคราะห์หลักการทรงงานข้อภูมิสังคม พบว่า ภูมิ คือ ความสุขมวลรวมของชุมชนหรือสังคมนั้นๆ ส่วน “ภูมิสังคม” คือ ความแตกต่างของแต่ละพื้นที่ทั้งทางด้านภูมิศาสตร์ สิ่งแวดล้อม ชีวภาพ วิถีชีวิต ประเพณี ขนบธรรมเนียม และวัฒนธรรม

ภูมิสังคมสามารถแบ่งออกได้ 2 ส่วน คือ

ภูมิศาสตร์ ได้แก่ ภูมิประเทศ ลักษณะของพื้นที่ พระองค์ท่านมักคำนึงถึงภูมิศาสตร์อย่างจริงจัง เช่น แผนที่ การบันทึกต่าง ๆ ซึ่งในปัจจุบันเราหาได้จากแผนที่ความสูงต่ำ (คอนทัวร์) ของพื้นที่ ดูอากาศ ดูทรัพยากรดิน น้ำ ลม ไฟ เกษตรกรรม ระบบโครงข่าย ถนนหนทาง คีอมองอย่างเป็นองค์รวม

สังคมศาสตร์ในสังคมวิทยา ได้แก่ ลักษณะของประชากร พฤติกรรมการอยู่ร่วมกันของแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์ในพื้นที่ต่าง ๆ

2. ผลการวิจัยหลักการทรงงานข้อภูมิสังคม พบว่า คุณค่าที่ได้จากการทำตามลำดับขั้น ได้แก่

1) ทำให้ทราบถึงจุดร่วมของแต่ละพื้นที่ และระหว่างพื้นที่ว่ามีความต้องการสิ่งใด โดยคำนึงถึง ความสำคัญที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิตที่มีความสุข มีสุขภาวะทางกายและจิตใจที่แข็งแรง สามารถสร้าง ภูมิคุ้มกันเพื่อพร้อมรับต่อการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นอย่างรู้เท่าทัน ทำให้เกิดการพึ่งพาตนเองได้ เกิดความ ร่วมมือร่วมแรงร่วมใจในการทำงานร่วมกันได้ด้วยความรู้สึกสามัคคี

2) ทำให้ทราบถึงจุดต่างของแต่ละพื้นที่ที่ควรมีทิศทางการพัฒนาให้สอดคล้องกับอัตลักษณ์ของแต่ละ ละภูมิสังคม ไม่ทำลายรากฐานทางวัฒนธรรมของแต่ละพื้นที่ เกิดการส่งเสริมพรสวรรค์หรือจุดแข็งของแต่ละ พื้นที่สู่ความเป็นเลิศเพื่อประโยชน์สุขส่วนรวม

3) ช่วยทำให้แต่ละภูมิสังคมเกิดความสมดุล ความพอดี เข้ากันได้กับวิถีการดำเนินชีวิตของคนซึ่ง เป็นเหตุให้เกิดความสุขของคนในสังคมนั้น ๆ

3. ผลการวิจัยหลักการทรงงานข้อภูมิสังคม พบว่า แนวทางการนำหลักการทรงงานข้อนี้ไป ประยุกต์ใช้ อาจสามารถประยุกต์ใช้ได้ดังนี้

1. สืบหาข้อมูลเชิงปริมาณและคุณภาพของสังคมนั้น ๆ

ในเชิงปริมาณ ศึกษาถึงภูมิประเทศ สภาพแวดล้อม จำนวนประชากร ประเพณี อาชีพ วัฒนธรรม เป็นต้น ในเชิงคุณภาพเป็นเรื่องของการพูดคุย สอบถาม สังเกตพฤติกรรม ศึกษาเป้าหมายความสุขของคนในพื้นที่ และนำข้อมูลเหล่านั้นมาวางแผนในลำดับต่อไป

เครื่องมือที่เป็นประโยชน์ต่อการสืบหาข้อมูลเชิงปริมาณและคุณภาพของชุมชนหรือสังคมต่าง ๆ ก็คือ การจัดเวทีพูดคุย เช่น การสานเสวนา หรือการมีส่วนร่วมในการศึกษาวิจัยวิจัยกับชุมชนในรูปแบบของประชา พิจัย ซึ่งเป็นวิธีการช่วยกันคิด (directive) ไม่ยัดเยียด ซึ่งแตกต่างจากงานพัฒนาที่ใช้วิธีการสั่งการ (directive) การจัดเวทีพูดคุยแบบช่วยกันคิดนี้ ต้องให้ประชาชนได้มีโอกาสแสดงความคิดเห็น ให้ข้อมูล จนกระทั่งเสนอ แนวทางว่า ควรจะทำอะไรที่จะแก้ไขปัญหาชุมชนของเขา หรือเป็นการทำให้ชุมชนของเขาดีขึ้น การที่ ประชาชนไม่มีโอกาสคิดนี้เอง ทำให้เขาขาดโอกาสในการให้ข้อมูลเชิงคุณภาพที่จะเกิดการพัฒนาค้นในชุมชน อย่างตรงประเด็น เจ้าหน้าที่ผู้ดำเนินงานตามโครงการจะต้องเข้าหาประชาชนด้วยความเคารพ ให้เกียรติ ผลักดันให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมอย่างจริงจัง (Active participation) กระตุ้นหรือสร้างแรงจูงใจให้ประชาชน ได้คิดพิจารณาถึงสภาพความเป็นอยู่ของตนว่าตนมีปัญหาหรืออุปสรรคอะไรในการดำเนินชีวิต หรือขณะนี้มีความ สะดวกสบายดีอยู่แล้ว แต่อยากพัฒนาต่อ ขยายผลออกไป เพื่อแบ่งปันสู่ชุมชนหรือสังคมอื่น ๆ ประโยชน์ ที่ได้จากการสำรวจข้อมูลอย่างมีส่วนร่วมเช่นนี้เป็นวิธีการที่จะได้มาซึ่งข้อมูลเกี่ยวกับสภาพท้องถิ่น ความ ต้องการ และเจตคติของประชาชน เมื่อมีโอกาสได้ดำเนินงานเพื่อพัฒนาชุมชน ประชาชนจะให้การยอมรับ แผนงานหรือโครงการนั้น ๆ เป็นการสร้างประชาธิปไตยขั้นพื้นฐาน คือ การที่ประชาชนต้องมีส่วนร่วมในการ พัฒนาท้องถิ่นของตนเอง

2. นำข้อมูลต่าง ๆ มาวิเคราะห์และสังเคราะห์

โดยให้ข้อมูลเชิงคุณภาพเป็นตัวนำ ส่วนข้อมูลเชิงปริมาณเป็นตัวตาม คุณภาพในที่นี้คือความสุขและ การพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนในชุมชนหรือสังคมนั้น ๆ ซึ่งจะส่งผลถึงความสมดุล ความพอดี เข้ากันได้กับ วิถีการดำเนินชีวิตของคนซึ่งเป็นเหตุให้เกิดความสุขของคนในสังคมนั้น ๆ

ในส่วนของการวิเคราะห์นั้น คือ กระบวนการแยกแยะสิ่งต่าง ๆ องค์ประกอบหรือเหตุปัจจัยต่าง ๆ ซึ่งจะทำให้ทราบถึงจุดสำคัญต่าง ๆ ของแต่ละพื้นที่ โดยเฉพาะเมื่อนำไปวิเคราะห์เชิงเปรียบเทียบกับพื้นที่อื่น ๆ หรือพื้นที่ใกล้เคียง จะพบจุดสำคัญที่น่าสนใจ เช่น

- “จุดเหมือน” หรือจุดที่คล้ายคลึงที่เป็นข้อเท็จจริงทั่วไป ซึ่งเป็นประโยชน์ในการวางโครงสร้างการพัฒนาให้สอดคล้องกับความต้องการในทุกพื้นที่
- “จุดต่าง” ที่เป็นอัตลักษณ์ของแต่ละพื้นที่ หรือเป็นพรสวรรค์ของแต่ละกลุ่มคน
- “จุดเชื่อมโยง” ที่สามารถก่อให้เกิดการช่วยเหลือเกื้อกูลกันได้
- “จุดเสริม” ที่สามารถเพิ่มเข้าไปได้เพื่อช่วยสนับสนุนหรืออำนวยความสะดวกต่อการดำเนินชีวิตที่สอดคล้องกับรากวัฒนธรรมในแต่ละพื้นที่

ในส่วนการสังเคราะห์ สามารถทำได้โดยการนำเอาสิ่งที่ได้วิเคราะห์มาแล้วนั้นมาบูรณาการเชื่อมโยงเข้าด้วยกัน โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้เกิดการเกื้อกูลซึ่งกันและกัน โดยยึดหลักการ “แสวงหาจุดร่วม สงวนจุดต่างอย่างสร้างสรรค์” ในส่วนที่เป็นจุดร่วมนั้นให้ทุกคนนำมาปฏิบัติร่วมกันเพื่อคุณภาพชีวิตหรือความสมรรถนะของทุกคน และในส่วนที่ต่างกันนั้นให้ถือว่าเป็นพรสวรรค์ของแต่ละฝ่าย โดยให้แต่ละฝ่ายรับผิดชอบพรสวรรค์ของตนเพื่อไม่ให้เกิดการเบียดเบียนตนเองและผู้อื่น แต่เอาพรสวรรค์นั้นมาช่วยเสริมจุดบกพร่องของแต่ละฝ่าย หรือช่วยสนับสนุนให้การดำเนินงานของแต่ละฝ่ายลุล่วงไปด้วยดีและมีความมั่นคงมากขึ้น เช่น บางคนหาเงินเก่ง เป็นเศรษฐี แต่ขาดเครือข่ายหรือบริวาร ส่วนอีกคนหาเงินไม่เก่ง แต่เก่งในเรื่องการสร้างเครือข่าย หากสองคนนี้เอาพรสวรรค์ของแต่ละคนมาช่วยสนับสนุนกันก็สามารถเกิดการเกื้อกูลกันได้ โดยมีเป้าหมายเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตร่วมกัน เป็นต้น

อย่างไรก็ตาม การพัฒนาแบบการมีส่วนร่วมนี้ หากจะให้ประสบความสำเร็จอย่างแท้จริง ต้องอาศัยความร่วมมือและสนับสนุนจากหน่วยงานทั้งภาครัฐ เอกชน และตัวประชาชนเอง การเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ ของชุมชนในแต่ละภูมิสังคม จะช่วยให้เขาได้เรียนรู้และฝึกฝนการทำงานร่วมกันเป็นหมู่คณะ รู้จักพิจารณาข้อดีข้อเสียของโครงการ การบูรณาการภูมิปัญญาหรืออัตลักษณ์ของคนในชุมชน วิธีการดำเนินการต่างๆ รู้จักตัดสินใจ และดำเนินงานพัฒนาตามความต้องการของตนเองและชุมชน ที่เหมาะสมต่อภูมิสังคมนั้นๆ รวมทั้งทำให้มีการจัดตั้งกลุ่มและองค์กรที่มีพลังและอำนาจในการต่อรอง ซึ่งเป็นปัจจัยที่สำคัญอีกประการหนึ่งในการพัฒนาชุมชนด้วยหลักภูมิสังคมนี้

5. อภิปรายผล

1. จากผลการวิเคราะห์หลักการทรงงานข้อภูมิสังคม อภิปรายผลได้ว่า สอดคล้องกับคำอธิบายจากสำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ (2560) ความว่า การพัฒนาใด ๆ ต้องคำนึงถึงสภาพภูมิประเทศของบริเวณนั้นว่าเป็นอย่างไร และสังคมวิทยาเกี่ยวกับนิสัยใจคอของคนตลอดจนวัฒนธรรมประเพณีในแต่ละท้องถิ่นที่มีความแตกต่างกัน ดังพระราชดำรัสความตอนหนึ่งว่า “...การพัฒนาจะต้องเป็นไปตามภูมิประเทศทางภูมิศาสตร์ และภูมิประเทศทางสังคมศาสตร์ในสังคมวิทยา คือนิสัยใจคอของคนเราจะไปบังคับให้คนอื่นคิดอย่างอื่นไม่ได้ เราต้องแนะนำ เราเข้าไป ไปช่วยโดยที่จะคิดให้เขา

เข้ากับเราไม่ได้ แต่ถ้าเราเข้าไปแล้ว เราเข้าไปดูว่าเค้าต้องการอะไรจริง ๆ แล้วก็อธิบายให้เขาเข้าใจหลักการของการพัฒนานี้ก็จะเกิดประโยชน์อย่างยิ่ง...”

2. จากผลการวิจัยหลักการทรงงานข้อภูมิสังคม อภิปรายผลได้ว่า สอดคล้องกับแนวคิดของ **เมธา ทธิมเทพาธิป** (2564, หน้า 47) ที่กล่าวว่า ก่อนจะทำการพัฒนาเรื่องใดในองค์การหรือหน่วยงาน ท่านต้องคำนึงถึงภูมิประเทศทางภูมิศาสตร์และภูมิประเทศทางสังคมศาสตร์ของพื้นที่ที่ท่านจะทำการพัฒนาก่อน โดยต้องทำการศึกษาลงไปในรายละเอียดเพื่อให้เข้าใจถึงหลักการทางสังคมวิทยาที่เกี่ยวข้องกับอุปนิสัยของคนหรือพนักงาน/ลูกค้าว่ามีอุปนิสัยเป็นเช่นไร วัฒนธรรมและขนบธรรมเนียมประเพณีแบบดั้งเดิมที่มีอยู่เดิมของบุคคลในแต่ละกลุ่มในพื้นที่เป็นอย่างไรบ้าง และในแต่ละพื้นที่ที่จะทำการพัฒนานั้นมีความเหมือน คล้ายคลึง หรือแตกต่างกันอย่างไร หลังจากนั้นจึงนำทั้งข้อดีและข้อเสียของข้อมูลที่ได้มาจากสภาพโดยรวมมาทำการวิเคราะห์/สังเคราะห์ แยกแยะเอาสิ่งที่ดีและสิ่งที่ไม่ดีออกมา เพื่อนำหลักการและวิธีการใหม่ที่ดีเข้าไปพัฒนาและแก้ไขปรับปรุง และสอดคล้องกับแนวคิดของ **ชัยโรจน์ นพเฉลิมโรจน์** (2558, หน้า 56) กล่าวว่า การพัฒนาใด ๆ ต้องคำนึงถึงสภาพภูมิประเทศของบริเวณนั้นว่าเป็นอย่างไร และสังคมวิทยาเกี่ยวกับลักษณะนิสัยใจคอของคน ตลอดจนวัฒนธรรมประเพณี ในแต่ละท้องถิ่นที่มีความแตกต่างกัน

3. จากผลการวิจัยหลักการทรงงานข้อภูมิสังคม อภิปรายผลได้ว่า สอดคล้องกับงานวิจัยของ **ชัยโรจน์ นพเฉลิมโรจน์** (2565, หน้า 111) เรื่อง “การคิดนวัตกรรมด้วยหลักการทรงงานตามหลักปรัชญาหลังนวยุค” ที่กล่าวว่า การคิดนวัตกรรมด้วยหลักการทรงงานตามหลักปรัชญาหลังนวยุคเริ่มต้นจากการตั้งคำถามว่าคิดเพื่อใคร คำตอบอยู่ที่ท้าย พระปฐมบรมราชโองการที่ว่า “...เพื่อประโยชน์สุขของมหาชนชาวสยาม” เมื่อนำมาคิดนวัตกรรมจึงต้องคำนึงถึงประโยชน์สุขส่วนรวม เป็นสำคัญเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตตามเป้าหมายของปรัชญาหลังนวยุค และสอดคล้องกับแนวคิดของ **เมธา ทธิมเทพาธิป** (2566, ออนไลน์) ที่กล่าวว่า หลักการทรงงาน 23 ข้อในพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชฯ เมื่อนำมาใช้ในปรัชญาการศึกษา ผู้ประยูรต์จำเป็นต้องใช้วิจารณ์ญาณสำหรับวิเคราะห์ ประเมินค่า และปรับใช้ให้เหมาะสมกับตนเองและผู้อื่นคือเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิต มีความสุขบนความสุขของตนเองและผู้อื่น โดยอาจนำหลักการบางส่วนมาประยุกต์ใช้ตามความเหมาะสมที่เห็นว่ามีมีความเกี่ยวข้องกับการศึกษาและประยุกต์ใช้บนพื้นฐานปรัชญาที่ทันสมัยที่สุดในเวลานี้คือปรัชญาหลังนวยุคนิยมสายกลาง

6. บทสรุปและข้อเสนอแนะ

ภูมิสังคม เป็นหลักการทรงงานข้อที่ 5 ซึ่งเป็นข้อที่มีความสำคัญในเรื่ององค์ประกอบย่อยของการทำงาน เป็นสิ่งที่ช่วยให้เกิดการทบทวนระบบงานในแต่ละขั้นตอน เป็นพื้นฐานต่อการย้อนคิดเพื่อต่อยอดให้เกิดการแก้ปัญหาหรือการพัฒนาต่อไป ซึ่งผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะเชิงนโยบายไว้ดังนี้

ข้อเสนอแนะเพื่อการนำผลการวิจัยไปใช้งาน

งานอย่างเดียวกันในสถานการณ์หรือสถานที่ที่ต่างกัน การทำงานหรือการแก้ปัญหาอาจไม่เหมือนกัน เราไม่อาจนำวิธีการเดียวไปใช้กับปัญหาทุกปัญหา ต้องศึกษาว่าคนที่ทำงานร่วมกับเราเป็นอย่างไร จะทำอย่างไรเพื่อให้เขาร่วมมือกับเราจนงานสำเร็จได้

หากต้องการการมีส่วนร่วมต้องศึกษาถึงสังคมศาสตร์ในสังคมวิทยาอย่างถ่องแท้ อย่าเปลี่ยนเร็ว ค่อย ๆ เปลี่ยนตามความจำเป็น ให้การเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นด้วยความเต็มใจ ไม่บังคับ

ดังนั้น เมื่อจะนำหลักการทรงงานข้อนี้ไปใช้งานจึงต้องศึกษาถึงสังคมศาสตร์ในสังคมวิทยาอย่างถ่องแท้ อย่าเปลี่ยนเร็ว ค่อย ๆ เปลี่ยนตามความจำเป็น ให้การเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นด้วยความเต็มใจ ไม่บังคับ

ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยต่อไป

ผู้วิจัยจึงเสนอแนะพหุเป็นตัวอย่างเพื่อการวิจัยครั้งต่อไปตามหัวข้อดังต่อไปนี้

1. ภูมิสังคมบนพื้นฐานปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง
2. ภูมิสังคมบนพื้นฐานปรัชญาหลังนวยุคสายกลาง

บรรณานุกรม

จรัส นวลนิม, ผศ. (2540). **การศึกษากับการพัฒนาประเทศ**. โอ.เอส. พรีนติ้ง เฮ้าส์.

ชัยโรจน์ นพเฉลิมโรจน์. (2558). “หลักคุณภาพในโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริกับปรัชญาหลังนวยุค : การศึกษาเชิงวิเคราะห์ วิจัย และวิธาน”. **วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา.

_____. (2564). **คิดอย่างไรให้ได้นวัตกรรม**. กรุงเทพฯ : ม.ป.ท.

_____. (2565). “การคิดนวัตกรรมด้วยหลักการทรงงานตามหลักปรัชญาหลังนวยุค”. **วารสารการวิจัยเพื่อพัฒนาชุมชน**. พิษณุโลก : มหาวิทยาลัยนเรศวร. ปีที่ 15 ฉบับที่ 2. (เมษายน – มิถุนายน).

เมธา หริมเทพาธิป. (2564). สังคมแห่งการแบ่งปันตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง : การศึกษาเชิงวิเคราะห์ วิจัย และวิธาน. **รายงานการวิจัย**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา.

_____. (2566). “การศึกษาตามหลักปรัชญาหลังนวยุคสายกลาง : วิเคราะห์จากหลักการทรงงานของพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร (ตอนที่ 1)”.

สถาบันความพอเพียง. สืบค้นเมื่อวันที่ 11 พฤศจิกายน 2566 จาก <http://porpeang.net/>

สำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ. (2560). **แนวคิดและทฤษฎีการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว**. กรุงเทพฯ : หจก. อรุณการพิมพ์.